

ДЕМОКРАТИЧНІ ТРАНСФОРМАЦІЇ У СВІТІ

У світі, який глобалізується та швидко змінюється, стрімко зростає увага до концептуалізації сучасних трансформаційних процесів. Основною тенденцією розвитку світу в сучасності є перехід до демократії. За останні 50 років кількість демократій збільшилась більше, ніж у три рази. Тоталітарні та авторитарні режими, власне, і зумовлюють специфіку їх трансформації.

На сучасному етапі складність та багатофакторність посткомуністичних перетворень потребують політологічного аналізу окремих чинників та складових демократизації. Ядром теорії політичної трансформації став комплекс наукових ідей, об'єднаних умовним поняттям «теорія модернізації».

На сучасному етапі актуалізується необхідність подолання суперечностей між демократією та тоталітаризмом, які існують у політичному процесі та виражаються у правовій системі, економічній системі, механізмах формування та стилі роботи політичних еліт, громадській думці, діяльності політичних інститутів, процесах формування та реалізації політичних рішень. Загалом, ця трансформація при переході від авторитарних до демократичних режимів відбувається у політичній сфері.

Трансформація недемократичних політичних режимів, а отже і перехід до демократії значної кількості держав є однією з найсуттєвіших складових сучасного світового політичного процесу, який переживає третю, найпотужнішу хвилю демократизації.

Поняття трансформації є доволі складним та багатограним. Отож, пропонуємо розглянути його детальніше. Прийнято, що трансформація означає зміну чого-небудь, перетворення системи різного масштабу, глибини, спрямованості, спричинені внутрішніми або зовнішніми факторами.

Долженков О. О. у своїй праці зазначає: «Виходячи із необхідності всебічного аналізу проблеми трансформації політичних систем, поняття «трансформація» доцільно розглядати у широкому контексті. Політичною трансформацією є ті процеси змін, які поєднують такі три основні складові:

- 1) трансформація політичної системи суспільства;
- 2) трансформація особи, еліти, колективу, організації;
- 3) трансформація політичної культури суспільства і особи, тобто ідей, норм, рівнів політичних відносин.

Як вже зазначалось вище, сьогодні у світі активно трансформується демократія. Науковці пропонують різні моделі вже згаданої демократичної трансформації.

У сучасній політичній науці є кілька концептуальних моделей демократичної трансформації (транзиту) для країн світу.

О. Романюк пропонує три варіанти розвитку постсоціалістичної трансформації:

- 1) прямий перехід до демократії;
- 2) модель двофазового переходу до демократії;
- 3) повернення суспільства до тоталітарного стану.

Фундаментом цієї моделі є те, що політичні режими сучасного світу поділяються на тоталітарний, авторитарний і демократичний.

Тоталітарний режим передбачає загальний монополізм, який охоплює політичну (монополія однієї партії на державну владу, внаслідок чого партія стає державною, а держава – партійною), економічну (монополія партійної держави на розпорядження засобами суспільного виробництва) та ідеологічну (монополія офіційної ідеології, яка підкоряє собі суспільну культуру та визначає «кінцеву мету» суспільного розвитку) сфери.

Авторитаризм посідає місце між тоталітаризмом та демократією, так як він передбачає існування монополії тільки на політичному тлі, в той час як у неполітичних сферах обмежений плюралізм залишається (наприклад, в економіці його обмежує протекціонізм владної еліти приватним структурам, у яких мають капітал її представники; у сфері культури – заборона використання відносної духовної свободи для боротьби з режимом).

Таким чином, при переході від тоталітарних режимів трансформаційний процес охоплює усі сфери суспільного життя, а від авторитарного – лише політичну.

Прямий перехід до демократії завбачає падіння тоталітарного режиму, а також запровадження електоральної (тобто, процедурної) демократії, котра поетапно закріплюється і перетворюється на ліберальну демократію. Цю модель використали такі країни як Польща, Латвія, Чехія Угорщина, Словенія, Естонія, Словаччина, Литва.

Завдяки другій моделі – детоталітаризації суспільного організму – політичний режим переходить спочатку на авторитарний, а він, вже згодом, – на демократичний. Іншими словами, процес переходу до демократії відбувається у два етапи.

Третью є модель «зворотнього розвитку», її суть у тому, що внаслідок певних обставин суспільство повертається до попереднього (тобто тоталітарного) стану. В такому випадку процес трансформації переривається, а суспільство не досягає нової якості. Таку модель сьогодні ми можемо спостерігати у Білорусі.

Що стосується власне трансформації недемократичного режиму в демократичний, то вона проходить чотири послідовні стадії:

- 1) лібералізації недемократичного режиму;
- 2) переговорів і укладання угод;
- 3) прийняття рішень;
- 4) консолідації демократичних інститутів, звикання суспільства до нових політичних механізмів.

Отож, підсумовуючи, хочемо сказати, що в світі існує три найпоширеніші моделі трансформації недемократичних політичних режимів в демократичні: прямий, двоетапний та зворотній. Тим не менш, варто пам'ятати, що процес зародження та формування демократії не є універсальним, тому що кожна країна має власний алгоритм успішного переходу до демократії. Вибір того чи іншого типу переходу обумовлений чинниками різного характеру, зокрема історичними традиціями, політичною культурою конкретної держави, нормами та інститутами, притаманними певному суспільству, конкретними діями політичної еліти держави.

Список використаних джерел

1. Долженков О. О. Політична та соціальна трансформація: взаємозв'язок та особливості // Актуальні проблеми політики, 2013. – Вип.49. – С.40-49. Режим доступу: <https://core.ac.uk/download/pdf/50593551.pdf>
2. Романюк О. Моделі посткомуністичних трансформацій / Олександр Романюк // Політичний менеджмент. 2006. № 3. С. 35-50.
3. Сарторі Дж. Порівняльна конституційна інженерія: Дослідження структур, мотивів і результатів / Джованні Сарторі. К.: АртЕк, 2001. 224 с.